

Skodsborg Badesanatorium

Skodsborg Badesanatorium

Persilleslottet som blev Nordens største kursted

Anders Bank Lodahl

Jørn Hansen

Syddansk Universitetsforlag

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2018
University of Southern Denmark Studies in History and Social Science vol. 565
Sats og tryk: Narayana Press
Omslag: Donald Jensen, Unisats
Omslagsfoto: Prospekt af Skodsborg Badesanatorium fra begyndelsen
af 1930'erne Historisk Arkiv for Rudersdal kommune.

ISBN: 978 87 408 3168 9

Skodsborg Badesanatorium er trykt med støtte fra
Augustinus Fonden

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller
anden mangfoldiggørelse af denne bog
er kun tilladt med forlagets tilladelse eller
ifølge overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M
www.universitypress.dk

Indhold

Forord 7

1. Prolog 9

- Den første cykeltur 9
  - Åbning i april 1898 11
- Carl Ottosen 14
  - Sundhedsapostlen 15
  - Mødet med lægevidenskaben 18
- Ideologi 19
- Noter 21

2. Baggrund 23

- Medicin i 1800-tallet 23
  - Mødet med lægen 26
- Sundhedsbevægelser i 1800-tallet 27
  - Inserat: Ortodoks og uortodoks medicin* 29
  - Heroiske behandlinger eller naturens helbredende kraft 31
- Sundhedsreformbevægelsen i USA 42
- Syvendedagsadventismen 46
  - Inserat: J.H. Kellogg* 51
- Noter 54

3. Græsdoktoren på Persilleslottet (1898-1942) 57

- Forholdet til det danske sundhedsvæsen 57
  - Offentlig og privat sundhed i begyndelsen af 1900-tallet 57
  - Et adventistisk sanatorium 60
    - Inserat: Gæster på Skodsborg Badesanatorium* 70
    - Ringe kontakt til sundhedsvæsenet 79
    - Et sanatorium for velhavere i sommerbyen 80
    - Inserat: Frederik 7.* 83
    - Belægning, behandlinger og diagnoser 84
- Forholdet til den ortodokse medicin 87
  - Naturlægebevægelsen i Danmark 87
  - Ottosen og lægerne 89
  - Den ortodokse lægevidenskab 94
- Et succesrigt behandlingssted i periferien 115
- Noter 117

4. Fra besættelsen til guldalderen (1942-66) 125

- Forholdet til sundhedsvæsenet 125
  - Udviklingen i sundhedsvæsenet 125
  - Inserat: 2. Verdenskrig* 126
  - Fysioterapiskolen 129
  - Sanatoriets guldalder 1960-65 156
  - Inserat: Gæster i guldalderen* 158
- Forholdet til den ortodokse medicin 160
  - Samarbejde og specialisering 166
  - Nyt fokus i fysioterapien 177
  - Succes med passive behandlinger 185
- Guldalderen som sovepude 189
- Noter 191

5. Samarbejde med hospitalsvæsenet (1967-1992) 199

- Forholdet til det offentlige sundhedsvæsen 199
  - Det danske sundhedsvæsen 1967-92 199
  - Fysioterapiskolen 201
  - Samarbejdet med det offentlige hospitalsvæsen 1967-86 210
  - Nye tilbud til private 224
  - Slutspillet med det offentlige 1986-1992 229
  - Sanatoriets lukning 234
  - Inserat: Religiøse sundhedsorganisationer og sundhedsvæsenet* 236
- Forholdet til den ortodokse medicin 240
  - At være i front eller følge med 240
  - Inserat: Naturlægerne er tilbage i Sundhedsbladet* 249
  - Forebyggelse og håbet om en privat renæssance 251
  - Nye tiltag på sanatoriet 252
  - Inserat: Om et ophold i 1982* 257
  - Holisme og adventisme i Skodsborg 258
- Mellem hospitalsvæsenet og de adventistiske principper 267
- Noter 269

6. Epilog

Fra Skodsborg Badesanatorium til Kurhotel Skodsborg 279

- Før og nu. En guide til et sundt og aktivt liv? 285
- Noter 287

Litteraturliste 289

- Upublicerede kilder 294

Forord

I 2011 henvendte tidligere oversygeplejerske ved Skodsborg Badesanatorium Bodil Lund sig til Jørn Hansen, Syddansk Universitet, for at høre, om han ville hjælpe med en udformning af sanatoriets historie. Året efter lavede Rudersdal Museer en udstilling om Skodsborg Badesanatorium, som blandt andet museumsinspektør Anders Bank Lodahl medvirkede til at udforme. Det førte til en række møder, hvor muligheden for at rejse midler til et ph.d.-projekt om Skodsborg Badesanatoriums historie med Anders Bank Lodahl som ph.d.-studerende og Jørn Hansen som hovedvejleder blev drøftet.

Resultatet af drøftelserne blev en ansøgning til Augustinus Fonden om støtte til et ph.d.-projekt og en publikation om Skodsborg Badesanatorium. En ansøgning, der blev anbefalet af tidligere direktør ved Kurhotel Skodsborg, Nils Rechter. Ansøgningen blev imødekommet, og foråret 2014 påbegyndte Anders Bank Lodahl med studieorlov fra Rudersdal Museer sit ph.d.-projekt ved Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.

Januar 2018 forsvarede Anders Bank Lodahl med succes sin afhandling, og arbejdet med en bredere formidlet og rigt illustreret udgave af Skodsborg Badesanatoriums historie kunne herefter begynde. Denne bog bygger således i høj grad på en omskrivning af Anders Bank Lodahls ph.d.-projekt, samtidig med at der er blevet tilføjet enkelte nye afsnit om Skodsborg under 2. Verdenskrig samt en epilog om tiden efter 1992, hvor Syvendedags Adventisternes ejerskab af Skodsborg Badesanatorium ophørte, og Kurhotel Skodsborg opstod.

Vi er taknemmelige for den støtte, som arbejdet med projektet og bogen har modtaget undervejs. Ud over Bodil Lund og Nils Rechter bør Preben Jalving fra Historisk Arkiv for Syvendedags Adventisterne fremhæves for sin store hjælp i håndteringen af arkivalierne og de opklarende spørgsmål, der er blevet rejst undervejs. Tak til Hans Lund, professor ved Høgskolen på Vestlandet i Bergen, for dialog og materiale om udviklingen i fysioterapien ved Skodsborg Badesanatorium. Tak til direktør Mai Kappenberger og pr. manager Walther Griesé, Kurhotel Skodsborg, for imødekommende

hjælp med oplysninger om udviklingen efter 1992. Endelig en stor tak til Augustinus Fonden for økonomisk støtte, som har gjort det muligt at udarbejde denne bog.

Anders Bank Lodahl, museumsinspektør, Rudersdal Museer
Jørn Hansen, professor, Idræt og Biomekanik, SDU

Prolog

1

“Her ligger nu sundhedens hvide by,
den ligger ej lad på sit gamle ry.
Her arbejdes ivrigt årle og silde
af kærlige hænder ved sundhedens kilde
med tro på, at størst er kærligheds bud
og samarbejdet med Himlens Gud.”

Overlæge Carl Ottosen 1938¹

Fra 1898 til 1992 drev syvendedsadventisterne et sanatorium i Skodsborg ved Øresundskysten omkring 20 km nord for København. Igennem hele sin levetid var Skodsborg Badesanatorium på kanten af det offentlige sundhedsvæsen ved at være noget så usædvanligt som en stor privat sundhedsinstitution, i et samfund, som mere og mere byggede på offentligt finansieret sundhed. På samme måde var sanatoriet ved sin tilknytning til naturlægebevægelsen og adventismen i periferien af, men ikke uden for den ortodokse medicin. Sanatoriet opfattede heller ikke på nogen måde sig selv som alternativ. Tværtimod var det en del af sanatoriets ideologi, at ideerne fra dets grundlag var på forkant med udviklingen i lægevidenskaben. Det centrale spørgsmål for denne bog bliver derved, hvordan sanatoriet brugte sin placering på kanten af det etablerede sundhedssystem til at udvikle sig til det største og et af de længstlevende private kursteder i Danmark i det 20. århundrede. Vi skal se, hvordan sanatoriet på den ene side nød godt af at kunne tilbyde noget andet end sundhedsvæsenet og på den anden side havde svært ved at tilpasse sig krav, som var udformet til offentlige hospitaler.

Den første cykeltur

De fleste beretninger om Skodsborg Badesanatorium indeholder en cykeltur til Skodsborg i sommeren 1897. En lille gruppe med lægen Carl Ottosen i spidsen kørte i nedtrykt sindsstemning over Skodsborg Bakke på jagt efter et velegnet sted til at oprette et sanatorium i nærheden af København til en overkommelig pris. Lige neden for bakken lå der imidlertid to villaer på vand-

siden af Strandvejen, som var til salg. Da ejeren hørte om det filantropiske formål, nemlig at bygge et sanatorium i sundhedssagens tjeneste, fik man dem til en gunstig pris på kun 50.000 kroner. Men det var også nødvendigt, for det lille selskab havde kun 10.000 kroner til både etablering og drift.

Første gang, denne beretning med sikkerhed optræder, er i 1930, altså mens Carl Ottosen og flere af pionererne fra sanatoriets første tid stadig var i live.² Men mens historien måske ikke siger os så meget om, hvad der faktisk skete i 1897, så slår den idealisme, historien indeholder, tonen an i fortællingen om opstarten på sanatoriet.

Det er ikke kun denne, men alle fortællingerne om den første tid, som har et idealistisk præg. De fleste beskriver de mange besværligheder i form af trange fysiske forhold og endnu mere trængt økonomi, som de første pionerer skulle overvinde. Arbejdet på sanatoriet skulle dog heller ikke primært være et levebrød, men de ansatte forventedes at være villige til at "være tjenere for den lidende menneskelighed", som det formuleredes i oplysningshæftet om sanatoriets kursus i sygepleje og fysioterapi fra 1929.³

I denne opstilling findes flere af de ledende skikkelser i sanatoriets første tid. Alle er udstyret med en ting, som siger noget om deres evner. Siddende fra venstre med den opslåede bog er J.C. Raft, formand for Skandinavisk Filantropisk Selskab, og Carl Ottosen med en figur, der illustrerer menneskelegemets muskler. Yderst til højre omkring kraniet står to andre af sanatoriets læger, nemlig C.C. Diget til venstre og N.P. Nelsson til højre. (HASDA)

Eller som Anna Jeppsson formulerede det i 1925 i den første egentlige udgave af tidsskriftet for tidligere medarbejdere ved navn *Skodsborgers Samfundet*:

“Enhver Sanatoriarbejder skulde være en Sundhedsmissionær, tro mod principperne som Kompasset mod Solen, med kærlighed til Sagen og den lidende Menneskelighed” ... “Vi er kun et lille Folk, men vi har store Principper”, sagde Dr. Ottosen begejstret.”⁴

I dette blad beskrev en række medarbejdere sanatoriets første år. Alle skrev om store afsavn, økonomiske problemer, de ansattes villighed til at ofre sig med hensyn til arbejdsforhold og løn samt om deres store indbyrdes sammenhold. En af de mest malende beskrivelser er af sygeplejerske og senere læge på sanatoriet Jensine Iversen. Arbejdet var hårdt, kosten og indkvarteringen var fattig, og lønnen omtalte hun således:

“Værre var det, naar man havde sparet flere Måneders Løn sammen og kom for at hæve den i Virkeligheden lille, men efter egne Begreber store Sum, og saa hed: ‘Har næsten ingen Penge, hvor lidt kan du klare dig med?’ Saa gik Kreditoren med et langt Ansigt; men monstro ikke Manden med den tomme Pengekasse var endnu mere ked af det” ... “Der var Arbejde, Selvfornægtelse og Kamp, men der var andet end det. Mange glade Minder lever endnu hos os ...”⁵

Den ringe start og senere succes blev også tolket i en religiøs ramme. Gud havde hjulpet den lille flok fra en ringe begyndelse til et stort sanatorium og et sundhedsarbejde, som i 1920'erne var spredt over hele Norden.

Fortællingen om sanatoriets grundlæggelse er central for stedets selvbillede. Den blev fortalt igennem hele sanatoriets eksistens til inspiration for ledelse og ansatte. Den angav et formål for hele sanatoriet, der rakte ud over den enkeltes interesser.⁶ Men samtidig er det svært at fortælle den nøgterne historie om sanatoriets grundlæggelse og første år, fordi beretningerne er skrevet ind i så stærk en tradition med en så tydelig tendens, at det er svært at skelne ideologi fra virkelige begivenheder. Der er ingen beretninger, og de kunne heller ikke fortælles, om ansatte, der ikke ofrede sig helt for sagen.

Åbning i april 1898

Hvad der mere nøgternt kan konstateres, er, at den 21. april 1898 åbnede den lille anstalt under navnet: Skodsborg Sanatorium. Dagen forinden havde flere journalister beset stedet, og i avisen *Vort Land* blev sanatoriet præsenteret som en “Vandkursanstalt, Helbredelses- og Sundhedsanstalt”, der

“Side om Side hermed agiterer Anstalten – selv om man ogsaa paa dette Punkt laver Indrømmelser – for den fuldstændige Vegetarisme, hvis Læresætninger jo kun deles af ganske enkelte Læger, og hvis Teorier vel ogsaa høre ind under disse Naturkurs-Sværmerier, som vore Dage se saa mange af.”

Journalisten endte sin korte anmeldelse med følgende svada om vegetarianerne generelt og sanatoriet i særdeleshed, som havde:

“en Trang til selv at mixe paa de naturlig velsmagende Ting, så ethvert Smagsbehag ved dem forsvinder. Og dog røbe de deres indre Samvittighedstrang ved at forsøge at tillave Grøntsagerne som Frikadeller, Sildesalat (!), Fiskeboller (!) og Suppe – altsammen af forfærdelig Smag.

Naar hertil kommer, at den samme Aand forsager Tobakken og alle Drikkevarer undtagen lidt Frugtsaft og en Slags Mælk, “Kumyst”, og endog bruger et Kaffesurrogat i Stedet for god Java, forstaar man, at Idéen kun langsomt vinder Indpas.

Ser man paa Resultaterne, er det heller ikke særlig tillukkende. Vegetarianerne ere blege, magre Folk, der se forsultne ud, og som man skulde synes maatte kunne pustes ud som et Lys. Manglen paa en mere nærende Kost er aabenbar.

Vi i hvert Fald foretrække altsaa en temmelig stor Mavekatarr frem for nogensinde at gaa en Vegetarianerkur igennem. Naar man efter en sådan Middag igen paa et godt Madsted sidder over for et Stykke velstegt Kød, dugges Blikket af Taknemmelighed, som havde man naaet et forjættet, længe savnet Land!”⁷

Sanatoriet fik en blandet modtagelse i pressen, men kritikken gik på adventismen og vegetarismen, hvorimod behandlingerne blev omtalt positivt. I sanatoriets genfortælling af denne begivenhed, for eksempel i *Skodsborgers Samfundet*, blev journalisternes beskrivelse entydigt negativ også om behandlingerne, således at den kunne bruges som et modbillede til den accept, dets behandling mødte senere hen. De fleste nævner da også, at sanatoriet i de første år i Skodsborg gik under navnet Persilleslottet.⁸

Historien om sanatoriets første tid er således i høj grad en fortælling med et formål og en morale. Det er historien om pionerer, der gennem store prøvelser løfter et lille sanatorium til storhed på trods af store vanskeligheder. Mens denne fortælling nærmest synes at stå i vejen for faktisk viden om de første år af sanatoriets eksistens, så giver det samtidig vigtig viden om den ideologi, der kom til at præge sanatoriet i hele dets levetid.